

ARCHITEKTURA KRAJINY A REKREACE

Ing. Igor KYSELKA, CSc.
Ing. Rostislav WALICA

Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava
Fakulta stavební
Katedra městského inženýrství

I. ÚVOD – NEZBYTNOST UPLATNĚNÍ KRAJINY A ZELENĚ

ve stavebnictví, architektuře, urbanizmu a městském inženýrství

- *přírodní krajiny mají autoregulační schopnost*
- *postupně sílící vliv lidské civilizace na vzhled krajiny*
- *tvorba tzv. kulturní krajiny – nutnost dodatekové energie*
- *krajiny lesů – menší změny, déle trvající změna druhové skladby*

- *zemědělské využívání půdy – změny podstatnější, ale rychlý návrat k původním ekosystémům*
- *umělé vodní nádrže a vodní další díla – chov ryb, závlahy, plavba, estetika*
- *stavba lidských obydlí – umělý ekosystém, vyžaduje nesmírné množství udržovací a rozvojové energie*
- *rekreace a turistika*
- *ochrana přírody*
- *záměrně komponovaná sídelní a krajinná zeleň a její koordinace s ostatními funkcemi sídla – důvod výuky*

II. ZÁKLADNÍ POJMY KRAJINÁŘSKÉ A ZAHRADNÍ TVORBY

Krajina

- *krajina značí část území vnímanou obyvateli, jejíž charakter je výsledkem působení přírodních anebo lidských činitelů a jejich vzájemných vztahů (EVROPSKÁ ÚMLUVA O KRAJINĚ, 2000).*
- *krajina je část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů s civilizačními prvky. (Zákon O ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb.)*

Krajina přírodní

- *útvár, který se vytváří působením přírodních krajinotvorných procesů bez ovlivnění antropogenními faktory.*
- *přetrvává, dnes už jen v těžko přístupných a využitelných oblastech a je někdy označován termínem prakrajina. (SKLENIČKA, 2002)*

Krajina kulturní

- *mozaika ekosystémů do různé míry ovlivněných činností člověka vyžaduje ke svému fungování různý přísun dodatekové energie zvnějšku.*
- *nejvýznamnějšími faktory, které způsobily přeměnu přírodní krajiny na kulturní jsou zemědělství a lesnictví. (SKLENIČKA, 2002)*

Krajinná enkláva

- *je menší krajinný útvar jiného typu v krajině většího měřítka nebo útvar přechodný na rozhraní dvou či více krajin. Např. palouk, lesík, skalisko, sídliště, výrobní zařízení v krajině nebo průmyslové zóny velkoměst.*

Krajinná lokalita

- *je zpravidla menší přirozený nebo umělý útvar v krajině nebo enklávě, např. rašeliniště, rybník se svým okolím apod. (VANÍČEK, 1973).*

Charakteristická krajinná enkláva mozaikové struktury českomoravských vysočin. Les, rozptýlená zeleň, zemědělské kultury a vodní nádrž vytvářejí pestrý obraz.

Krajinný prvek

- *představuje nápadný přirozený, či umělý útvar v přírodě, jakým je např. geologický útvar, skupina stromů, alej, menší stavba čerpací hranice v závlahové soustavě apod. (VANÍČEK, 1973).*

Významný krajinný prvek

- *ekologicky, geomorfologicky nebo estetická část krajiny utváří její typický vzhled nebo přispívá k udržení její stability.*
- *VKP (ze zákona) jsou lesy, rašeliniště, rybníky, jezera, údolní nivy a dále jiné části krajiny, zaregistrované orgánem ochrany přírody zejména mokřady, stepní trávníky, remízy, meze, trvalé travní plochy, naleziště nerostů a zkamenělin, umělé i přirozené sklaní útvary, výchozy a odkryvy a také cenné plochy sídelních útvarů včetně historických zahrad a parků*

Krajinný ráz

- *krajinný ráz, kterým je zejména přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa či oblasti, je chráněn před činností snižující jeho estetickou a přírodní hodnotu.*
- *zásahy do krajinného rázu, zejména umístování a povolování staveb, mohou být prováděny pouze s ohledem na zachování významných krajinných prvků, zvláště chráněných území, kulturních dominant krajiny, měřítko a vztahy v krajině (Zákon ČNR č. 114/1992 Sb. O ochraně přírody a krajiny).*
- *k ochraně krajinného rázu se na krajské úrovni navrhují a schvalují přírodní parky.*

Územní plánování

- je ze zákona činností, která soustavně a komplexně řeší funkční využití území, stanoví zásady jeho organizace a věcně a časově koordinuje výstavbu a jiné činnosti ovlivňující rozvoj území
- vytváří předpoklady k zabezpečení trvalého souladu všech přírodních a kulturních hodnot v území zejména se zřetelem na péči o životní prostředí a ochranu jeho hlavních složek – půdy, vody a ovzduší
- územní plánování je nepřetržitě probíhajícím dialogem o rozvoji území (TUNKA, 2000)

Krajinné plánování

- *není v české legislativě dosud definována*
- *v Německu je krajinný plán chápán jako „nástroj tvořivé ochrany přírody,, a je povinně integrován do územního plánu obce.*
- *krajinné plánování je racionální činnost, která převážně formou preventivně vyhotovené dokumentace reguluje činnost člověka v krajině.*
- *cílem krajinného plánování je uvést do souladu trendy rozvoje lidské společnosti s principy ochrany přírody a krajiny (SKLENIČKA, 2003).*

Vztah krajinného a územního plánování

- z nového zákona č. 183/2006 Sb. O územním plánování a stavebním řádu vyplývá, že územní plán má být zpracováván pro celé správní územní obce - zásada však dosud není zatím obsahově podrobněji upravena a tedy není ani příliš uplatňována.
- nejdůležitějším prováděcím nástrojem, který podrobně řeší uspořádání venkovské krajiny je projekt komplexních pozemkových úprav (KPÚ), který detailně řeší lokalizaci každého opatření v krajině.
- krajinný plán má tedy sloužit jako výstup územního plánování, které je oproti pozemkovým úpravám komplexnější, nicméně méně detailní disciplínou definující hlavní problémy, zásady a potřeby tvorby krajiny mimo zastavěné území obce

- *součinnost obou nástrojů je kladena zejména do fáze tzv. Plánu společných zařízení, který je návrhem funkční kostry cest, zeleně, vodotečí a protierozních opatření v území*

Evropská úmluva o krajině

- *evropská úmluva o krajině vytváří zákonný předpoklad pro zlepšení ochrany, péče, vyhodnocování, plánování a tvorby krajiny včetně zlepšení vzdělávání týkajícího se krajiny.*
- *úmluva byla přijata na konferenci ministrů Rady Evropy v říjnu 2000 ve Florencii*
- *úmluvu přijala již nadpoloviční většina evropských států - mezi nimi i Česká republika, kde je Úmluva závazná od 1.10. 2004.*

- *Úmluva signatářské země zavazuje k :*
  - zvyšování povědomí o hodnotě krajiny
  - zvýšení kvality vzdělávání o krajině
  - identifikaci a hodnocení krajiny
  - stanovení optimálního vývoje jednotlivých krajinných typů (celků)
  - vytvoření nástrojů pro ochranu, péči a tvorbu krajiny
  - *úmluva definuje další pojmy jako krajinná politika, cíl krajinné kvality (cílový charakter krajiny), ochrana krajiny, péče o krajinu a krajinné plánování, které představují základ zajištění mezinárodně koordinovaného vývoje evropské krajiny v rámci udržitelného rozvoje respektující specifika jednotlivých krajinných typů.*

Ekologie

- *nauka o vztazích a interakcích mezi organismy resp. jejich společenstvy a jejich neživým i živým prostředím – jinými slovy je to nauka o ekosystémech*
- *ekologie na úrovni krajiny je krajinná ekologie. (HADAČ, 1982)*

Ekologická stabilita

- *schopnost ekologického systému přetrvávat i za působení rušivého vlivu a reprodukovat své podstatné charakteristiky v podmínkách narušování zvenčí*
- *tato schopnost se projevuje minimální změnou za působení rušivého vlivu anebo spontánním návratem do výchozího stavu resp. na původní vývojovou trajektorii po případné změně (MÍCHAL, 1991).*

Územní systém ekologické stability (ÚSES)

- *územní systém ekologické stability vymezuje soustavu vnitřně ekologicky stabilnějších segmentů krajiny, rozmístěných účelně na základě funkčních a prostorových kritérií*
- *z hlediska časové realizace ÚSES zahrnuje návrh prvky již existující, tj. nesporné, dále prostorově existující s nutností rekonstrukce (změna stavby) a nově navržené, dnes neexistující*
- *tento systém je reprezentován sítí biocenter a biokoridorů.*

Harmonická kulturní krajina přirozeně vytváří zelené koridory kolem vodoteč, mezí a cest, které spojují větší přírodní celky lesů.

Kostra ekologické stability

- existující soubor ekologicky relativně stabilnějších krajinných segmentů, vymezený bez ohledu na jejich funkční vztahy.
- *podchycení kostry je nezbytným prvním krokem k projektování ÚSES, které zahrnují:*
  - *bud' účelně rozmístěný výběr z kostry (v případě přebytku vhodných segmentů)*
  - *účelné doplnění kostry vybraných částí do funkčně způsobilé soustavy (i v případě zřejmého nedostatku vhodných segmentů nemusí být všechny její části zařazeny do ÚSES) (MÍCHAL, 1991)*

Ekosystém

- *soubor populací všech organismů přítomných v daném prostoru a čase, propojených vstupy a výstupy (např. potravními vazbami, koloběhem živin, tokem energie, apod. jednak navzájem a jednak s prostředím*
- *ekosystémem mohou být organismy sídlící na padlém stromě stejně jako celý les se svým prostředím - má svou typickou strukturu, látkovou výměnu, produkci, dynamiku, vývoj a stabilitu. (MÍCHAL, 1991)*

Ekoton

- *přechodové okrajové společenstvo na styku dvou krajinných segm. (např. les – louka, louka – vodní plocha/tok atd.) charakteristickými životními podmínkami a se zvýšenou druhovou diverzitou. (MÍCHAL, 1991)*

Biotop

- *životní prostor nebo u pohyblivých živočichů - nepostradatelná součást životního prostoru určité skupiny organismů nebo celého společenstva určité minimální velikosti s ekologicky obdobnými vlastnostmi, které umožňují biotopy typizovat a ohraničit od okolí. Velikost biotopu sahá od rozkládajícího se pařezu přes suchou zídkou nebo jeskyni po rozlehlé lesní komplexy. (MÍCHAL, 1991)*

Zvláště chráněná území přírody

- *dle Zákona O ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb. Území přírodovědecky či esteticky velmi významná nebo jedinečná lze vyhlásit za zvláště chráněná, přitom se stanoví podmínky její ochrany*
- *zvláště chráněná území mohou mít vyhlášena ochranná pásma a jejich management je řízen plánem péče*
- *kategorie zvláště chráněných území jsou:*

Národní park

- rozsáhlá území, jedinečná v národním či mezinárodním měřítku, jejich značnou část zaujímají přirozené nebo lidskou činností málo ovlivněné ekosystémy, v nichž rostliny, živočichové a neživá příroda mají mimořádný vědecký a výchovný význam
- jejich využití je podřízeno zachováním a zlepšením přírodních poměrů a dělí se do tří zón ochrany
- vyhlašují se zákonem

Chráněná krajinná oblast

- rozsáhlá území s harmonicky utvářenou krajinou, charakteristicky vyvinutým reliéfem, významným podílem přirozených ekosystémů lesních a trvalých travních porostů, s hojným zastoupením dřevin, popřípadě s dochovanými památkami historického osídlení
- hospodářské a rekreační využití se provádí podle zón (celkem 3) a s ohledem na zachování a tvorbu nových ekologických funkcí území
- vyhlašují se vládním nařízením

Národní přírodní rezervace

- *menší území mimořádných přírodních hodnot, kde jsou na přirozený reliéf s typickou geologickou stavbou vázány ekosystémy významné a jedinečné v národním či mezinárodním měřítku*
- *jejich hospodářské využití je buď žádné nebo velmi omezené*

Přírodní rezervace

- *menší území soustředěných přírodních hodnot území se zastoupením ekosystémů typických a významných pro příslušnou geografickou oblast*

Národní přírodní památka

- *přírodní útvar menší rozlohy, zejména geologický či geomorfologický útvar, naleziště nerostů nebo vzácných či ohrožených druhů ve fragmentech ekosystémů s národním nebo mezinárodním ekologickým, vědeckým či estetickým významem a to i takovým , který vedle přírody formoval svou činností také člověk*

Přírodní památka

- *přírodní útvar menší rozlohy, zejména geologický či geomorfologický útvar, naleziště nerostů nebo vzácných či ohrožených druhů ve fragmentech ekosystémů s regionálním ekologickým, vědeckým či estetickým významem a to i takovým , který vedle přírody formoval svou činností také člověk*

Natura 2000

- *soustava chráněných území evropského významu s cílem zákonné ochrany nejcennějších přírodních biotopů a nejvíce ohrožených druhů rostlin a živočichů*
- *vyhlášení lokality za chráněné území předchází podrobné mapování*
- *chráněná území Natura 2000 se dělí na:*
  - *ptačí oblasti*
  - *území vymezená k ochraně výskytu, stavu a počtu ptačích druhů, výjimečného rozsahu*
  - *evropsky významné lokality*
  - *území vymezená k ochraně alespoň jednoho typu evropsky významných stanovišť nebo druhů a biologické rozmanitosti v území*
- *chráněná území soustavy Natura 2000 se vyhláší formou sdělení ve Sbírce zákonů*

Biotechnika

- soubor všech poznatků, prostředků, opatření a dovedností směřujících ke zvládnutí přírodní a materiální stránky výroby, jejichž základem jsou živé organismy. (JURČA, 1985)

Ruderalizace

- proces spontánního šíření rostlin, vázaných původně na člověkem vytvářená stanoviště rumištního charakteru (skládky odpadu, lemy komunikací, hospodářsky nevyužité plochy kolem staveb apod.) s půdami zpravidla obohacenými dusíkem. (MÍCHAL, 1991)

Litorál

- Pozvolný přechod vody a souše charakterizovaný mokřadními společenstvy. (MÍCHAL, 1991)

Zemědělský půdní fond

- *pozemky sloužící zemědělské výrobě tedy orná půda, chmelnice, vinice, zahrady, ovocné sady, louky a pastviny*
- *patří sem i plochy, které slouží k pěstování a sklizni zem. pozemků slouží nepřímě, ale jsou k tomu nepostradatelné (polní cesty, meze, protierozní terasy, ochranné hráze, atd.) (MÍCHAL, 1991)*

Pozemky určené k plnění funkce lesa

- *dříve „Lesní půdní fond“*
- *soubor pozemků sloužících lesnímu hospodářství, tedy lesních porostů, stavebních objektů, travních porostů, orné půdy a staveb. (MÍCHAL, 1991)*

Vegetační stupeň

- jednotky vegetační struktury celých krajín a jejich typu makroklimat., závislé na výškové a expozičním klimatu
- v pojetí Zlatníka (1963) je na území ČSFR vymezeno 9 vegetačních stupňů, označovaných podle hlavních dřevin potenciální přírodní vegetace. (MÍCHAL, 1991, JURČA, 1985)

<u>VLS</u>	<u>Nadmořská výška do (m n.m.)</u>
1. dubový	350
2. bukodubový	400
3. dubobukový	550
4. bukový	600
5. jedlobukový	700
6. smrkobukový	900
7. bukosmrkový	1 050
8. smrkový	1 350
9. klečový	1 350 +

Zóna

- *v územním plánování a urbanismu souvislá část území, určeného pro převládající aktivitu nebo funkci. (MÍCHAL, 1991)*

Zónování

- *typologické členění území do souvislých částí podle zvoleného kritéria (např. funkční zónování na zóny obytné, průmyslové, rekreační, zvýšené péče o krajinu v národních parcích a chráněných krajinných oblastech apod.)*
- *toto typologické členění je nutno odlišovat od členění kategoriálního, daného využitím konkrétních pozemků. (MÍCHAL, 1991)*

Udržitelný rozvoj

- *Je takový rozvoj, který zabezpečuje uspokojení současných potřeb, aniž by ohrozil možnosti uspokojení potřeb generací budoucích.
(BRUNDTLAND, 1989)*

Charta o historických zahradách řečená Florentská charta

- *registrována mezinárodní radou pro památky a sídla ICOMOS dne 15. 12. 1981 a řeší problematiku údržby, konzervace, restaurování, restituce, využití, právní a správní ochrany historických zahrad a parků*

IFLA (International federation of landscape architects)

- *mezinárodní federace krajinných architektů*
- *nevládní nevýdělečná profesní organizace krajinných architektů sdružuje národní organizace i individuální členy*
- *formuluje mezinárodní standardy kvality tvorby a výuky krajinné architektury, pomáhá národním organizacím prosazovat se vůči příbuzným oborům*
- *pořádá tématické konference a kongresy, organizuje odborné soutěže*
- *založena roku 1946. Sídlí ve Versailles*

III. VÝVOJ VLIVU LIDSKÝCH CIVILIZACÍ NA KRAJINU A ZELEŇ

1. Civilizací nedotčené přírodní krajiny

- pouště a ledové pláně
- sibiřská a kanadská tundra a tajga
- deštné pralesy
- vrcholky hor a velehor
- zaplavované lužní nivy velkých řek
- drobné rezervace stepí, lesostepí, lesů na svažitém terénu, ale i mokřadů

2. Počátky vlivu lidských civilizací na krajinu a zeleň

- sídla
- chov zvířat, pěstování kulturních plodin na úkor přírodních ploch
- kolébka velkých kulturních civilizací - oblasti podél veletoků
- vysoká produktivita zemědělství

3. Tři základní civilizace

- **Centrální civilizace** (Starověká Mezopotámie, Persie, Arabské kultury, Mughalská kultura)
- **Východní civilizace** (Stará Indie a Indočína, Stará Čína, Říše Mayů a Aztéků ve střední a Inků v Jižní Americe)
- **Západní civilizace** (Egypt, Kréta, Řecko a Řím)

DĚKUJEME ZA POZORNOST

Ing. Igor KYSELKA, CSc.
Ing. Rostislav WALICA

